

Nr 14.

Ankom till Riksdagens kansli den 13 maj 1912 kl. 2 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, angående herr Lindhagens motion, nr 261, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående försäljningen af Hvitfeldtska stipendieinrättningens skärgårdslägenheter.

I motion inom Andra kammaren, nr 261, har herr Lindhagen hemställt, att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en oväldig och skyndsam undersökning rörande tillvägagångssättet vid och resultatet af de hitintills skedda försäljningarna af Hvitfeldtska stipendieinrättningens skärgårdslägenheter samt eventuellt vidtagna de åtgärder, som af undersökningen kunna föranledas.

Till stöd för denna hemställan har motionären anfört följande:

Genom kungl. brefvet den 2 december 1904 förordnades, att Hvitfeldtska stipendieinrättningens hemman och lägenheter finge försälas, hvarom förslag skulle uppgöras och underställas Konungen. Därefter blef genom kungl. brefvet den 6 juni 1906 slutligt beslut fattadt om villkoren för försäljning af inrättningens skärgårdslägenheter.

I anledning häraf väcktes af undertecknad år 1907 i Riksdagen en framställning, att Riksdagen ville begära inställande af den beslutade försäljningen af skärgårdslägenheterna och uppgörande af nya grunder för upplåtelse i syfte att äganderätten till själfva marken måtte bibehållas hos det allmänna. Till stöd därför anfördes bland annat följande.

»Den bohusländska fiskarebefolkningen är ännu i det lyckliga läge, att den arbetar åt sig själf. Äfven storsjöfisket drifves af fiskarna själfva i kooperativa sammanslutningar till båtlag. Här råder en olikhet mot förhållandena mångestädes utomlands, där hafsfisket exploaterats af kapitalet, i hvars tjänst fiskarna arbeta mot aflöning.

Alla äro vi väl också besjälade af den önskan, att denna fiskarebefolkning skall få behålla sin själfständighet. Men vill man detta, så bör det väl bland annat ses till, att de behålla sin själfständighet på sina boplatser i land, som utgör själfva arsenalen och utgångspunkten för deras näringsfång. Är det då verkligen ett förnuftigt sträfvande att taga det allmännas skyddande hand från dessa boplatser och lämna fritt spelrum åt spekulationen på tomter och hamnar? Genom försäljningen af tomterna kommer byggnadernas värde att betydligt stiga, säga kommitterade med tillfredsställelse utan att märka, hurusom de just därmed blotta den ömma punkten i försäljningarna. Hvarför skola för öfrigt dessa platser ha höga värden? Ju mindre bytesvärden de äga, desto bättre och billigare är det väl i längden för dem, som skola bo där. Följden af försäljningarna blir i hvarje händelse, att det i framtiden blir mycket dyrare bostadsutgifter.

Någon fara kanske icke just nu föreligger. Men storsjöfisket lockar till stordrift. Kanske förr än man tror börjar i tysthet mången fiffig affärsman här och där vid lägliga tillfällen, såsom vid arfsfördelningar, köpa upp boplatser ikring de bästa hamnplatserna. Sedan bildar affärsmannen ett aktiebolag, de forna fiskarena ingå som löntagare i detsamma, och så utveckla sig sakerna alltmer på det gamla vanliga viset. Detta är nu bara ett exempel.

Det är, såvidt jag förstår, icke försvarligt af statsmakten att i blindo lägga grund för dylika möjligheter. Det var också så förträffligt, tyckte alla vederbörande, när bönderna i Norrland och Dalarne af kronan erhöilo full äganderätt till skogsmarkerna. Men hur gick det?

Man har vidare, såvidt jag kunnat finna, icke ens i regleringsplanerna afsatt hamnarna och stränderna därkring såsom allmänningar till gemensamt behof. Utan där skola nu tomter bortsäljas med äganderätt ända in till vattenbrynet. Här kan således uppstå monopol, som utestänger alla andra. Icke heller har det, såvidt jag kunnat inhämta, tillräckligt sörjts för fiskelägenas utvecklingsmöjligheter i framtiden genom att vid den tilltänkta försäljningen af hemmanen undantaga tillräcklig mark för ändamålet.»

Vederbörande tillfälliga utskott delade emellertid ej motionärens farhågor, ansåg det vidare olämpligt att påkalla ändring i det redan fattade beslutet samt fann, att hvad i motionen erinrats om hamnarna och fisklägenas utvecklingsmöjligheter vunnit erforderligt beaktande i försäljningsvillkoren och för öfrigt vore frågor af kommunal natur, hvarå Riksdagen icke hade anledning att inlåta sig i detta sammanhang. Det hemställes därför, att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd, hvilket ock blef Andra kammarens beslut.

Det förtjänar erinras, att justitiekanslern tidigare i ett infordradt redan år 1901 afgifvet utlåtande öfver förslaget om dessa skärgårdslägenheters försäljning uttalat såsom sin mening, att »därest tomterna försåldes till deras nuvarande innehafvare, skulle det för dem i tider af ekonomiskt betryck blifva en stor frestelse att afyttra sina gårdar, hvaraf åter följden lätteligen kunde blifva, att gårdarna öfverginge till enskilda

kapitalister eller bolag, som därefter säkerligen komme att af fiskarebefolkningen utkräfva vida drygare hyresafgifter, än den måttliga ersättning, som nu erlägges till stipendieinrättningen».

Sommaren 1911 gjorde undertecknad ett besök på ett stort å inrättningens mark anlagdt fiskeläge, Smögen, för att få någon kunskap bland annat om försäljningarnes verkan. Ett hundratal fiskare samlades därvid till ett möte och framfördes vid förhandlingarne i hufvudsak följande.

För det första uttalade de närvarande sina bekymmer öfver de nya bolagsbildningarna för idkande af trålfiske. Detta bekymmer har för öfrigt från hela den bohusländska och halländska fiskarebefolkningens sida framförts nyligen i ingifna petitioner till Konungen, däri bland annat yttras, hurusom i följd häraf fiskarena, därest de ej utflyttade eller emigrerade, »skulle alltmer tvingas att gå i bolagens tjänst såsom af arbetsgifvare och konjunkturer helt beroende lönarbetare samt därigenom förlora friheten, den tillbörliga afkomsten af sitt arbete och arbetsglädjen.»

Beträffande därefter frågan om försäljningen af skärgårdslägenheterna uttalade sig de närvarande enhälligt och med märkbar öfvertygelse för att tomt- och jordförhållandena vore mycket bättre ordnade för fiskarebefolkningen förut än med den nya ordningen. Förr fick man, sades under debatten, besittningsrätten till en tomt för en ringa årlig afgäld af omkring 2 kronor 75 öre. Nu ställer det sig däremot, särskildt för det yngre släktet, som ville skaffa sig nya tomtplatser, i hög grad dyrbarare, i det att en tomt måste betalas med omkring 700 kronor, hvartill man oftast ej hade råd. Ett stort bekymmer syntes också vara, att dispositionsrätten till stränderna kring hamnen och inloppet därtill väsentligen öfverlätas till exportörerna, hvilka för öfrigt skulle ha tagit det ursprungliga initiativet till tomtplatsernas försäljning. Dessa hade ock fått köpa det mesta och bästa, sade man. För öfrigt framhölls från olika håll, att försäljningarna enligt befolkningens erfarenhet och uppfattning skulle gått till och fortfarande verkställas särdeles partiskt. Småfolket hade aldrig kunnat komma till tals ordentligt och deras framställningar och intressen hade undertryckts och åsidosatts, detta var en allmän uppfattning.

Det synes vara på sin plats, att staten, som lånat sin medverkan till den nya omhvälfningen, verkställer en närmare undersökning om dess verkningar. Det bör vara lärorikt för stundande tiders jordpolitik att få någon inblick uti, hur den ifrågavarande så kallade jordreformen utfallit. Och det är äfven af betydelse att kunna förekomma uppkomsten

af ytterligare missförhållanden, i den mån detta i följd af undersökningen visar sig görligt. Farorna för att fiskarena skola alldeles förlora sina boplatser ha dessutom ryckt närmare genom de sista tidernas bolagsbildningar.

*Utskottets
yttrande.*

Den Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningen grundades genom fru Margareta Hvitfeldts testamente af den 22 januari 1664, i hvilket hon donerade all sin egendom, bestående af säterierna Åby i Sotenäs och Sundsby i Tjörns härad jämte underlydande hemman till Göteborgs gymnasium eller skola och den där studerande ungdomen. Inrättningens angelägenheter handhafvas af ett kuratel, i hvilket landshöfdingen i Göteborgs och Bohus län är ordförande samt biskopen i Göteborgs stift och justitieborgmästaren i Göteborgs stad ledamöter. Båda de nämnda säterierna finnas ännu i inrättningens ägo och äro utarrenderade. De underlydande hemmanen, som äro uppdelade i mindre lotter, innehades till år 1908 under åborätt. Därefter hafva de i enlighet med Kungl. Maj:ts medgifvande fått inköpas af sina innehafvare, hvilka också så godt som mangrant begagnat sig af denna rättighet.

Å vissa af nämnda hemman hade utmed stränderna fiskare slagit sig ned — strandsittare, som de kallas i inrättningens handlingar. Så småningom hafva på så sätt å inrättningens ägor uppstått fiskelägena Näset, Vejern, Hasselösund, Smögen, Bäcke Vik, Grafvarne och Tången i Sotenäs härad, Fiskebäckskil och Södra Grundsund i Orusts västra härad samt Skärhamn, Höviksnäs, Björholmen och Herrön i Tjörns härad. Inrättningen hade under tiden ordnat så, att särskilda områden för fiskelägenas räkning afskildes från vederbörande hemman. Hemmanens innehafvare saknade sålunda all dispositionsrätt öfver dessa områden, af hvilka inrättningen direkt tog inkomsten på det sätt, att hvarje strandsittare erlade en tomthyra uppgående till kr. 2.75 — på något ställe kr. 2.56 — pr år.

Genom kungliga brefvet den 6 juli 1906 lämnades inrättningens kuratorer rätt att försälja tomterna å fiskelägena samt äfven den öfriga mark, inrättningen där ägde.

Rörande de för försäljningen stadgade villkoren må följande anföras:

»att äganderätt till upplåten strandsittaretomt — vare sig bostadstomt eller magasinostomt — skall åt den, som enligt utfärdadt upplåtelsebref är innehafvare af dispositionsrätten till tomten, äfvensom, där tomten är bebyggd, ägare till därinom uppfördt hus, hembjudas till inlösen mot köpeskilling, som bestämmes genom kapitalisering af de för tomten nu utgående afgifterna till stipendieinrättningen efter en räntefot af tre

procent, dock med utjämning af kapitalbeloppet till närmast högre fem- eller tiotal kronor.«

Den öfriga marken skulle värderas af ojäfviga personer och försäljas, dock icke till lägre pris än värderingsmännen åsatt.

Dessa villkor skulle gälla under fem år och skulle det sedan bero på Kungl. Maj:ts medgifvande, huruvida tiden skulle ytterligare utsträckas.

De fem åren gingo till ända den 6 juli 1911, och har tiden sedermera utsträckts med ytterligare ett år.

Under denna tid hafva tomter och öfrig mark å fiskelägena uppmätts och värderats öfverallt med undantag för Södra Grundsund, där detta arbete ännu icke är afslutadt. Af den obebyggda marken har den, som ansetts lämplig, uppdelats till tomter, som inrättningen dels sålt, dels ännu har osålda. Det öfriga har vederbörande fiskeläge inköpt, öfverallt till det pris, värderingsmännen åsatt.

Fiskelägenas husägare hafva begagnat sig af rättigheten att få köpa sina tomter i den utsträckning, att den 6 juli 1911 å samtliga fiskelägen utom Södra Grundsund voro försålda 849 bebyggda manhus- och magasin stomter, eller 68 % af samtliga 1,256 dylika tomter. De ställen, som visade största procentsiffrorna försålda lägenheter, voro Smögen med 87 %, Grafvarne och Höviksnäs med 83 % samt Skärhamn med 80 %. Efter denna tidpunkt hafva därjämte åtskilliga köp dels afslutats, dels anmälts.

Såsom af den ofvan meddelade redogörelsen, till hvilken utskottet erhållit material dels ur tillgängliga handlingar, dels genom från inrättningen eller på annat sätt meddelade upplysningar, framgår, är större delen af de tomter och den mark i öfrigt, som Hvitfeldtska stipendieinrättningen ägt å nämnda fiskelägen, redan såld. En undersökning rörande försäljningen, såsom motionären önskar, blir sålunda för dessa lägenheter utan betydelse, då man väl icke gärna kan tänka sig, att de redan verkställda försäljningarna, hvilka också kommit till stånd till stor del på grund af tomtinnehafvarnes framställningar därom, skulle annulleras. Motionären har icke heller påvisat ett enda fall, där gällande bestämmelser för försäljningarna blifvit öfverträdna. En undersökning af denna anledning är sålunda likaledes opåkallad.

Icke heller torde en undersökning kunna gifva någon ledning för framtida liknande försäljningar, då de uppgörelser, som träffats rörande ifrågavarande skärgårdslägenheter, äro af så sent datum, att försäljningens verkningar ännu ej torde vara påvisbara.

Till detta, som ensamt torde vara tillräckligt för att motivera ett afstyrkande af motionärens hemställan om utredning, må ytterligare följande anföras.

Äfven om de farhågor, motionären hyser, att ett framtida, utveckladt trålfiske, som fordrar afsevärdt kapital, skulle göra fiskarebefolkningen till aflönadt manskap åt bolagen, möjligen skulle besannas, följer dock icke däraf nödvändigt, att ett sådant förhållande skulle drifva upp en spekulation i tomter vid fisklägena, hvilken skulle afsevärdt fördyra befolkningens bostäder. Enär före försäljningarna förhållandena voro sådana, att besittningsrätten till tomterna medföljde äganderätten till husen, kunde äfven då spekulation förekomma.

Det pris, 125 kronor och i vissa fall något mera, som inrättningen betingat sig för obebyggda tomter, bör icke försvåra uppförandet af nya hus, då ägaren, genom att huset blir stående på fri grund, kan erhålla in-teckning däri, om lån skulle behöfva upptagas.

På de områden, som samhällena själfva inköpt, kunna dessa lämna ut tomter, där det lämpar sig, antingen genom köp eller på arrende, och får man väl förutsätta, att samhällena ieget intresse göra villkoren sådana, att befolkningen kan hafva fördel däraf. Att någon tomt, såsom motionären uppger, skulle hafva betalats med ett så högt pris som 700 kronor, lär icke vara med verkliga förhållandet öfverensstämmande. Motionären stöder sitt uttalande på ett af municipalstämman å Smögen en gång fattadt men sedermera ändradt beslut.

Att exportörerna i Smögen skaffat sig tomter och uppfört sina byggnader vid hamnen, har ju varit nödvändigt för den verksamhet de drifva, och att de såväl som de andra husägarna köpte sina tomter, när detta blef medgifvet, är ju lätt att förstå. Emellertid torde väl detta knappast hafva på något sätt verkat hindrande för samhällets utveckling eller skadligt för befolkningen. Den del utmed hamnen, som exportörerna äga, är heller icke större, än att där blir godt utrymme för samhället att tillfredsställande ordna sina hamnförhållanden fullständigt oberoende af exportörerna, isynnerhet sedan de nya hamnanordningar, hvartill staten redan anslagit medel, blifvit utförda. För öfrigt hafva själfva köpen knappast kunnat inverka på hamnförhållandena, då husägarna redan förut hade full rätt att innehafva tomterna, så länge de stadgade bestämmelserna uppfylldes.

Det missnöje, som motionären funnit bland befolkningen å fiskelägena, torde, enligt hvad utskottet förnummit, icke vara allmänt. Från de å Orust och Tjörn befintliga fiskelägena har exempelvis icke försports annat än belåtenhet med att tomterna fått friköpas.

Utskottet vill äfven påpeka, att Hvitfeldtska stipendieinrättningen alls icke varit bunden vid de låga tomthyror, som hittills utgått. Denna

inrättning har ju till syfte att förvalta egendomarna så, att tillgångarna till stipendier bli de största möjliga. Man hade därför icke haft rätt att klandra inrättningen, om den med detta mål i sikte höjt tomthyrorna, något som säkerligen också blifvit fallet, om icke försäljningen kommit till stånd. Hvad framtiden beträffar, hade sålunda ingen säkerhet funnits för att icke dessa tomthyror kunnat blifva mycket höga.

Att försäljningen kommit till stånd beror därpå, att kuratorerna velat göra förvaltningen enklare och billigare, än den dittills varit, och styrktes de nog också i denna afsikt därigenom, att tomtinnehafvarne och samhällena allmänt uttalade sig för att försäljningarna skulle komma till stånd.

På grund af hvad ofvan anförts, får utskottet hemställa,

att herr Lindhagens förevarande motion icke måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 maj 1912.

På utskottets vägnar:

RICKARD SANDLER.

Reservation:

af herrar *Sandler*, *Nilsson* i Kristianstad och *Lindqvist* i Kosta, som anført:

Enligt hvad som ådagalagts under utskottets behandling af den föreliggande motionen, råder bland befolkningen å Hvitfeldtska stipendieinrättningens område ett ganska utbredt missnöje med de förhållanden, som inträdt efter försäljningen af stipendieinrättningens skärgårdslägenheter. Sålunda har exempelvis municipalstämman å Smögen den 19 februari 1912 enhälligt anslutit sig till hr Lindhagens motion.

Redan detta synes oss vara anledning att öfverväga, huruvida icke en undersökning om tillvägagångssättet och resultatet af de skedda försäljningarna borde företagas. Utskottet bestrider ju icke, att missnöje uppstått bland ortsbefolkningen, men anser icke att det förefinnes anled-

ning att begära en undersökning. Vi hafva emellertid icke blifvit öfvertygade af de skäl, som i utskottets utlåtande förebringas.

Utskottet anför däri, att en undersökning icke kan blifva af någon betydelse, alldenstund större delen af marken redan är såld men så sent att försäljningens verkningar ännu ej torde vara påvisbara, hvarför undersökningen icke kan gifva ledning för framtida liknande försäljningar.

Vi tillåta oss häremot framhålla, att enligt utskottets utlåtande dock skulle återstå 32 % osålda tomter samt att för Södra Grundsund uppmättings- och värderingsarbetet icke är afslutadt, vidare, att då ett så pass starkt missnöje redan yppat sig med anledning af försäljningarna, detta synes vitsorda att påvisbara verkningar redan inträdt eller hålla på att inträda.

Ännu är det således icke för sent att ingripa, i händelse metoderna för försäljningen icke visat välgörande verkningar. Men otvifvelaktigt blifver det för sent, därest undersökning icke skyndsamt vidtages. Och i alla händelser böra värdefulla erfarenheter till ledning för jordpolitiken vara att vinna genom att en undersökning nu anställes.

Vi hafva icke kunnat bortse från, att upplåtelsesätt och upplåtelsevillkor öppna faror för spekulation i tomter, äfven om denna fara icke ännu skulle ha gjort sig märkbar, äfvenså att tillvägagångssättet vid försäljningarna icke lämnar tillräcklig trygghet för fiskarebefolkningens fria tillträde till bryggor och landningsplatser. Vattenrättsförhållandena vidlådas nämligen af en viss oklarhet. Dessa faror blifva helt naturligt i samma mån allvarligare, som fiskenäringen antager en mer kapitalistisk karaktär.

Vi hafva alltså den uppfattningen, att en undersökning är af behofvet påkallad, samt att den bör utföras skyndsamt, och tillåta oss därför hemställa,

att Andra kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en skyndsamt undersökning rörande tillvägagångssättet vid och resultatet af de hitintills skedda försäljningarna af Hvitfeldtska stipendieinrättningens skärgårdslägenheter samt eventuellt vidtagna åtgärder, som af undersökningen kunna föränledas.